

Gabriela GHEORGHIȘOR | O voce lirică între Occident și Orient:
(Universitatea din Craiova) Cristian Popescu

Abstract (A Lyrical Voice between West and East: Cristian Popescu): In a time when Romania was characterized by lyrical effervescence, immediately after the Fall of the Berlin Wall, a poet was to affirm himself as a voice defined, *sui-generis*, by a local, Balkan background, based on a *Mittleuropa* type of humanist education. That very writer, Cristian Popescu, who practically turned into a legend due both to an early affirmation marked by a percussive verse, and a quick and tragic death, would become a landmark meant to inspire waves of creative authors in the last years. The features of Cristian Popescu's poems express a special sensitivity which goes back to the eighteenth century when, under the Phanariote influence, with Turkish cultural sources, filtered through the so-called *little French poetry*, a vigorous reflection of life songs would start and be remarked. On the other hand, the philologist structure of the poet allows him to mix the meridional layer of the artistic reflection of life with the western reflection, metaphysically influenced by German and French sources. Hence, the poet's striking originality as a typically postmodernist palimpsest author, with a clear presence of both the world's secondarity lament, which is to be found in the social periphery bitterness, and the clippings from the great cognitive theories of humanity, which are melted in expressions that promote the unusualness of the logic which places the human being into a desirable coherence. Our enterprise aims at identifying the sources of the durable presence of the Levantine mentalities in a certain area, the Oriental one, represented by România, as well as their continuous interference and cohabitation with the pressures generated by, first of all, the French intellectual influences and, secondly, by the German ones.

Keywords: Levant, Mittleuropa, secondarity, metaphysics, life song

Rezumat: Într-o perioadă de efervescență lirică a României, imediat după căderea Zidului Berlinului, un poet avea să se afirme ca o voce care sintetiza, *sui-generis*, un fond balcanic, autohton, cu o educație umanistă de tip *Mittleuropa*. Acel scriitor, Cristian Popescu, intrat, practic, în legendă atât datorită impunerii timpurii, prin percutanța versurilor, cât și prin dispariția rapidă și tragică, avea să devină un reper pentru valorile creatoare din ultimii ani. Mărcile poeziei lui Cristian Popescu țin de o sensibilitate care urcă până la secolul al XVIII-lea, când, sub influența fanariotă, cu izvoare culturale turce, filtrate prin așa-zisă *mica poezie franceză*, se conturează și se remarcă reflecția viguroasă a cântecului de lume. Pe de altă parte, structura de filolog a poetului îi permite să mixeze stratul meridional al reflectării artistice a vieții cu reflecția occidentală, colorată metafizic prin surse germane și franceze. De aici rezultă originalitatea frapantă a scriitorului, ca autor al unui palimpsest, tipic postmodernist, din care nu lipsesc *lamento*-ul secundarității lumii, regăsibil în amărăciunea periferiei sociale, și nici decupajul din marile teorii cognitive ale omenirii, topite în expresii care insolitează logica situații ființei într-o dezirabilă coerență. Demersul urmărește să identifice izvoarele prezenței durabile a mentalităților levantine într-o anumită parte, cea orientală, a României, ca și interferența și coabitarea lor neîntreruptă cu tensiunile generate de influențele intelectuale mai întâi franceze, apoi germane.

Cuvinte-cheie: Levant, Mittleuropa, secundaritate, metafizică, cântec de lume

Poezia română contemporană a beneficiat de mai multe repertorii, din perspective diverse – stilistică, tematistă, psihanalitică ori pur cronologică, generaționistă. Unii autori, cum ar fi Nichita Stănescu sau Marin Sorescu, au fost canonizați de timpuriu, intrând în manualele școlare și, astfel, în mentalul popular. Generația '60, în genere, a fost explorată în repetate rânduri pentru a fi pronunțată validarea sa, dată fiind și prolificitatea multor membri ai ei. Taxonomic și epistemologic, eforturile unui cercetător încep să se complice pe măsură

ce ne apropiem de arena actuală a fenomenului liric. Generația '70 atestă mai multe formule poetice, iar optzecismul îl are, în continuare, drept vârf de lance pe Mircea Cărtărescu. În acest context, ni s-a părut fertilă ideea de a investiga un poet cu netă ascendență optzecistă, Cristian Popescu, dar care aduce atâtea note distincte încât trebuie afiliat promoției '90, al cărei strălucit reprezentant este, alături de Ioan Es. Pop. Demersul de față obligă la survolarea unor poetici și stilistici diferite, pentru că, de fapt, lui Cristian Popescu, deși acreditat mereu cu superlative, nu i s-a dedicat, până acum, o monografie, poate și din motivul dificultății stabilirii genului proximal și a diferenței specifice în ceea ce privește creativitatea sa raportată la antecesorii și la ecourile pe care le-a avut.

Prezență marcantă a cenaclului literar *Universitas* (care a succedat *Cenaclului de Luni*, coordonat de Nicolae Manolescu) condus de criticul literar și profesorul Mircea Martin, scriitorul a fost astfel apreciat de către liderul cenaclului: „De la primele poezii publicate până la manuscrisele cele mai recent descoperite, aceleași idei poetice străbat opera sa, un amestec de vis și gândire, așa cum le definea însuși poetul. Visele din capul mamei au explodat în inima pruncului“ (Martin, în *Manuscriptum*, 1999, 64). O direcție prețioasă și instructivă de cercetare, în opinia noastră, ar fi discutarea, cu instrumentarul istoricului literar, dar și al antropologului cultural ori al sociologului, a fenomenului cenaclier din anii comunismului, care a putut da speranța unei vieți culturale normale, în ciuda ingerințelor politice în toate sectoarele artei. O altă direcție ar fi revizitarea unor curente practic perene, la intersecția cărora se află, fluctuant și ezitant, Cristian Popescu. De aceea, interpretarea lui poate fi asimilată unei proceduri de încercuire metodologică, în măsura în care ne instigă să navigăm în amonte și în avalul literaturii române. Unul dintre exegeții care au trasat liniile expresivității sale e Nicolae Manolescu (vezi Manolescu 2008, 1355): „Onirismul joacă un rol important. Cristian Popescu visează cu ochii deschiși, la orice oră din zi și din noapte, ca și Leonid Dimov, ca toți fanteziștii îndrăgostiți de himere. [...] Nu e greu de ghicit aici câtecul de lume muntenească, într-o variantă plină de imaginație care ne face să ne gândim la Nichita Stănescu. În fond, Cristian Popescu e unul din continuatorii acestui spirit al folclorului urban și mahalagesc, amestec de sentimentalism și de persiflare, care a dat pe câțiva din cei mai interesanți lirici din ultima sută de ani. Mircea Martin l-a raportat la Bacovia. Îl simt mai degrabă înrudit cu Minulescu și Cărtărescu [...] În ciclul *Familia Popescu* umorul liric este de un tip mai clar urmuzian și arghezian“. Așadar, ne revine, mai întâi, misiunea de a răspunde la câteva întrebări generale, urmând ca răspunsurile să fie adaptate critic la poetul investigat: ce ne mai spune onirismul astăzi?; cum reverberează sensibilitatea bacoviană în sfârșitul de secol XX și început de secol XXI?; în ce măsură imaginarul stănescian a „presat“ formulele poetice ulterioare?; până unde putem urmări manifestarea fibrei muntenești în literatura noastră?; în ce fel ne raportăm la moștenirea argheziană și urmuziană? Cu aceste interogații în față, deținem elementele necesare configurării unui *background* mental pentru Cristian Popescu, care se manifestă ca un creuzet în care se topesc tendințe și mode diverse, unele în mod deliberat, altele urmând a fi stabilizate de instanța critică. În al doilea rând, toate aceste modalități de prelucrare a lumii se regăsesc la el, ca sinteză a experiențelor individuale sau de grup, în sens jungian.

Materia mundi este exploatată după o rețetă originală, ale cărei articulații tind să evidențieze cercetarea de față, în latura sa de noutate. Întrevedem, astfel, o *forma mentis* de sinteză, în care hyperionismul și caragialismul apar indiscriminabil legate. A-l gândi în felul acesta pe poet, în postura de personalitate tip *Ianus bifrons*, reprezintă o ipoteză inedită și credem că ea poate fi validată prin studierea caietelor-manuscris care se pot reperă la

prieteni săi. Compararea bruioanelor cu textele încredințate tiparului ar conferi cercetării și un caracter poetic, întrucât relația dintre complexitatea autorului și opera sa restrânsă se pretează la un asemenea excurs. Pe tensiunea rezultată între *poietic* și *poetic*, în sensul teoretizat de Irina Mavrodin (1982), s-ar putea edifica și ilustra atât conceptul de singularitate – fiecare poet adevărat este unic și are proprietatea de a-și delimita propria-i lume –, cât și cel de profil al unei epoci, văzută ca o arenă în care concepții mai vechi asupra poeziei, încă în funcțiune și rezistente, intră în beligeranță cu forțele noi. Miza se menține, evident, axiologică, pentru că „metodele” poezilor nu suportă vreo ierarhizare.

Cercetarea vizează ipostazierea vectorilor artistici, mentalitari și sociali care au agregat una dintre cele mai puternice personalități ale poeziei românești contemporane. Aparținând așa-numitei generații '90, în al cărei prim palier valoric l-a instalat critica, alături de Ioan Es. Pop, scriitorul solicită, spre a fi circumscris cât mai obiectiv, și o trecere în revistă a strategiilor și schemelor conform cărora generațiile pot fi delimitate, spre a suporta încapsularea în „casete” tehnice, unde diferențele de program estetic să prevaleze statistic asupra impresiei de continuum poetic. De aceea, un palier se cuvine dedicat operațiunii de esență taxonomizantă de a stabili conjecturi, filiații și eventuale fracturi în poetica explicită sau implicită a unor scriitori postbelici. Granițele dintre tipurile de expresivitate a ultimelor câtorva decenii fiind flotante, mai ales în registrul liricității, optăm pentru un discurs mixt, care să poziționeze îndeajuns de vizibil individualitatea poetică, cu ascendență romantică, de om „ales” spre a suferi pentru a crea, pe de o parte, și să păstreze organizarea edificată, până acum, cu finețe, de către exegeți importanți, pe de altă parte. Demersul este construit, așadar, pe două linii de forță, care se concurează între ele doar pentru a da o imagine holistică asupra unui fenomen în care firul entității unice care e poetul se împletește inextricabil cu fluxul social, ca în textura ADN-ului. Un alt pilon propulsează în prim plan biografemele relevante pentru scriitor, dispărut foarte tânăr, măcinat de o boală necruțătoare, aspect pentru care vor fi convocate mărturii și amintiri din interiorul bogatului său cerc de prieteni – Ioan Es. Pop, Mihail Gălățanu, Daniel Bănulescu, Diana Manole, Gabriel Stănescu, Lucian Vasilescu, Horia Gârbea, Saviana Stănescu, Marius Oprea, Caius Dobrescu, Simona Popescu, Valentin Iacob, Ștefan Damian, Paul Vinicius, Radu Sergiu Ruba, Cătălin Țârlea, Augustin Ioan, Cristian Tudor Popescu. Relația de inversă proporționalitate între scurtimea unui destin uman și literar și complexitatea ideatică rămase este utilizată ca rampă pentru demantelarea, încă o dată, a prejudecății conform căreia un număr impunător de volume ar reprezenta și o asigurare axiologică. Partea interpretativă tematizează universul liric și, în același timp, edifică morfologia unui sistem de referință în care legile par răsturnate.

Ni se pare legitim, din atare punct de vedere, să insistăm pe capacitatea remarcabilă a poetului de a exploata oximoronul, uneori cu atâta nonșalanță încât nu se observă imediat disjungerea termenilor învecinați cu forța. De altfel, nu ar fi prima dată, în cultura română, când succesiunile contemplate în alte culturi se traduc prin simultaneități. Fenomenul, însă, devine cu atât mai incitant cu cât de apropiem de mileniul trei, iar Cristian Popescu, trăitor în postmodernism, și adict la tramvai (în jurul căruia formează o veritabilă mitologie urbană) revizitează epoci revoluate, ale trăsurilor, unele care duceau, fizic, dar în primul rând simbolic, la Viena sau Berlin, purtându-l pe Eminescu, altele care aminteau de levantinismul indelebil al lui Caragiale. Asumarea cotidianului, în ethosul ceașist marcat de cupiditate inavuabilă, se împacă, stilistic, retoric și semantic, într-un chip original, cu tentația salturilor în timp, făcând din poet un imagist-pivot între facțiunile realității imediate și ale celei reconstituite oniric. Concluzia studiului rezidă în aceea că poetul Cristian Popescu este un icon al hibridității

generației sale, pasibil de implozia iminentă a mixturii de formule, sobrietăți și faconde pe care doar personalitatea sa clivată le ținea laolaltă. Practic, vorbim de un scriitor care s-a plasat hotărât în intermندیu, ilustrând, exemplar, forța și riscurile unei astfel de atitudini existențiale și lirice. Biografemele și melancolicul sunt mixate într-o pastă cu aspect retro, dar cu impact psihologic peren. Aerul de fotografie de familia gen *belle époque* e frapant:

„Bunicul s-a îngrijit din timp de prânzul ce trebuia servit la acest parastas. A lipit pe sticlele cu vin, drept etichete, pozele de la nuntă cu el și bunica. A scos miezul din piuni și a picurat cu grijă înăuntru ceară de luminare pînă le-a umplut la loc. Și la sfîrșit, la cafea, vor fi aduse cești mici în care o să pîlpii cîte-o lumină de candelă. Mama a avut ideea să însămîntăm din vreme pe mormîntul bunicii ceapă verde, ardei gras și ridichi. Să servim lumea cu salate făcute din ele. Că-i mai bine în asemenea momente să mînci din dragoste nu de foame.

Duminica trecută bunicul a umblat prin parc cu un pantof care i-a mai rămas de la bunica și s-a rugat de toate fetele de liceu să-l încerce. Cum a aflat acest lucru, bunica și-a ales o rochie elegantă, o vîrstă potrivită, s-a gîndit la niște vorbe liniștitoare și a rugat un înger s-o ducă în visul bunicului. Dar pe el l-a durut burta și n-a putut să doarmă.

Toată lumea își va aminti că la înmormîntare sicriul nu era bătut în cuie ci era legat c-o fundă mare și roz, ca un cadou trimis nu-știu-cui. Unii vorbesc c-ar fi fost scris pe el «A se păstra la loc întunecos și rece», dar astea-s doar vorbe. Vorbe cu păcat.

Acum, pentru parastas, bunicul a pus în sufragerie un brad pe care l-a împodobit cu ochelarii bunicii, rujul, inelele, o mănușă și ultimii ei ciorapi de mătase umpluți cu beteală. Cum a aflat acest lucru, bunica și-a ales prima tinerete, a pregătit un răsărit la mare și cîteva vorbe drăgăstoase, dar a nimerit în visul unui adolescent, băiatul vecinului, care a uitat tot cînd s-a trezit.

La masă lumea o să vorbească vrute și nevrute. «Ai auzit, dragă? Bătrînul și-a făcut o mască de plastic cu chipul lui de la 20 de ani și-o poartă prin casă toată ziua; și-o scoate numai înainte de culcare. Unii spun că s-a ramolit așa de tare că nu mai ține minte decît cum arăta la 20 de ani cînd a-nfîlnit-o pe nevastă-sa și că fără masca asta nu se mai recunoaște în oglindă. Eu cred că de frică, dragă, așa, ca să mai uite. Vai de capul lui!».

La masă va fi adus într-un castron mare, adînc, plin cu pămînt, curcanul rumenit, apetisant. Îngropat pe jumătate.

«Dar de nepotă-su ce să mai zici? Are bătăături la tîmple. Auzi și tu: cel mai mare specialist de la noi în strîns negru sub unghii».

- Las' că bunică-sa l-a întrecut. Strînge acum și sub pleoape». (Popescu 2004, 367)

Dacă ne plasăm în sîajul explicativ oferit de istoria mentalităților și de imagologie, o astfel de sensibilitate are rădăcini clarificabile, care țin tocmai de o istorie tensionată și chiar controversată. Oscilații, autocontraziceri și alte discursuri dorite autolegitimante au bulversat o zonă a Europei care nu avea cum să nu reacționeze: noi analizăm, aici, desigur, doar reacția unui scriitor. Ea, însă, se dovedește simptomatică, dacă ne gîndim că respectivul scriitor are anvergura intelectuală necesară pentru a internaliza o problematică destul de complicată, care transgresează procesualitatea creației, nu fără a se intersecta cu ea. Chiar dacă discutăm de un poet, asocierea mecanismului creator cu un turn de fildeș o vedem ca pe un construct, practic drept un mit. Cu un suflet scindat, deloc indiferent, măcar psihologic vorbind, la realitățile unei țări convulsive, Cristian Popescu nu avea cum să reflecte, oblic și, mai ales, prin refracție, peisajul social din imediata proximitate. Am putea defini această proximitate în termeni antropologici, pentru a invoca datele, uneori cruciale, de ordin familial, dar credem că s-ar cuveni și o abordare care să vizeze încadrarea „zonală“ a unui autor. În acest punct, credităm un analist cu vocație pentru compararea unor aspecte mentale derivate din evenimente istorice concrete:

„Din păcate, nici inteligența noastră occidentalizantă nu a realizat importanța strategică a contactelor cu vecinii trecuți și prezenți de la Vest: de exemplu, legăturile cu inteligența democratică maghiară au rămas minime, iar cele cu inteligența poloneză, favorizate de memoria anului 1939, sunt practic absente. Fapt și mai remarcabil, noua excludere s-a definitivat în anii '80, când mai multe personalități din cehoslovacia, polonia și Ungaria au lansat mitul cultural al unei noi Mitteleuropa spirituale, legată de ceea ce a fost probabil cea mai strălucită paradigmă științifică, literară și artistică din Europa post-luministă, Viena sfârșitului de secol XIX și a începutului de secol XX. Această Europă Centrală *rediviva*, prestigioasă și sofisticată, era în plus eroică, fiindcă trebuia să lupte pentru existență împotriva Uniunii Sovietice, protejându-i astfel și pe occidentali de o eventuală contagiune bolșevică - scenariul e un *remake* istoriozofic al iluziei regionale, invocată uneori pentru a scuza eșecuri locale și pentru a îndatora Occidentul, privind rolul protector jucat de localnici în fața expansiunii otomane“ (Antohi 1998, 295-296).

Referințe bibliografice

- Alexandrescu, Sorin. 2000. *Identitate în ruptură. Mentalități românești postbelice*. Traduceri de Mirela Adăscăliței, Sorin Alexandrescu și Șerban Anghelescu. București: Editura Univers
- Antohi, Sorin. 1998. *Exercițiul distanței. Discursuri, societăți, metode*. Ediția a II-a neschimbată. Cu un cuvânt înainte al autorului. București: Editura Nemira
- Gadamer, Hans-Georg. 1999. *Elogiul teoriei. Moștenirea Europei*. Traducere de Octavian Nicolae și Val. Panaitescu. Cuvânt înainte de Ștefan Afloroaei. Iași: Editura Polirom
- Graubard, Stephen R. (ed.). 1991. *Eastern Europe... Central Europe... Europe*. Boulder, Westwood Press
- Lefter, Ion Bogdan. 2013. *Prieteni din povestea literaturii*. Pitești: Editura Paralela 45
- Le Rider, Jacques. 1997. *Mitteleuropa*. Traducere de Anca Opric. Prefață de Andrei Corbea. Iași: Editura Polirom, Colecția *A Treia Europă*
- Le Rider, Jacques. 2001. *Europa Centrală sau paradoxul fragilității*. Traducere Izabella Badiu, Dana Chetrinescu, Ilinca Ilian. Iași: Editura Polirom, Colecția *A Treia Europă*
- Manolescu, Nicolae. 2008. *Istoria critică a literaturii române. Cinci secole de literatură*. Pitești: Editura Paralela 45
- Manuscriptum* 1999, număr special Cristian Popescu, 1-4
- Marino, Adrian. 1995. *Pentru Europa. Integrarea României. Aspecte ideologice și culturale*. Iași: Editura Polirom
- Martin, Mircea (coord.). 2008. *Universitas. A fost odată un cenaclu...*, București: Editura Muzeul Literaturii Române
- Mavrodin, Irina. 1982. *Poietică și poetică*. București: Editura Univers
- Mincu, Marin. 2000. *Poieticitate românească postbelică*. Constanța: Editura Pontica
- Nakamura, Hajime. 1997. *Orient și Occident: o istorie comparată a ideilor*. Traducere din engleză de Dinu Luca. București: Editura Humanitas
- Nemoianu, Virgil. 1997. *O teorie a secundarului*. Trad. Livia Szasz Câmpeanu. București: Editura Univers
- Popescu, Cristian, în *Manualul de literatură*. 2004. Prefață: Alex. Ștefănescu, Postfață: Horia Gârbea, Ediție îngrijită de Nicolae Țone, București: Editura Vinea
- Schöpflin, George, Wood, Nancy (eds.). 1989. *In search of Central Europe*. Totowa, N. J., Barnes and Noble Books
- Stirck, Peter (ed.). 1994. *Mitteleuropa. History and Prospects*. Edinburgh, Edinburgh University Press